

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

КУТЕРГА Максим Володимирович - кандидат юридичних наук

УДК: 342.95 (477)

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2023.1.47>

У статті наголошено на тому, що система суб'єктів протидії економічній злочинності на сучасному етапі є комплексним феноменом, наукове осмислення якого потребує врахування поглиблення залежності від інформаційних потоків, мінливості та багатоаспектності економічної злочинності, формування економічної культури як ідейної основи процесу протидії економічній злочинності, статистичного забезпечення як управління економікою, так і правоохоронної діяльності та інших аспектів, які формують організаційне, нормативно-правове, інституційне та світоглядне середовище, у якому функціонують, розвиваються, утворюються, ліквідовуються, набувають нових ознак, додаткових повноважень відповідні суб'єкти.

Зазначено, що саме суб'єкти утворюють єдину систему взаємопов'язаних структур, які злагоджено, на системній основі, з дотриманням спільних цілей забезпечують виконання тих чи інших завдань на основі положень законів України, підзаконних нормативно-правових актів, зокрема міжвідомчого характеру.

Звернено увагу на те, що суб'єкти протидії злочинності функціонують у системі, для якої властивими є особливі інструменти погодження рішень, взаємодії і координації різних підрозділів, механізми обміну інформацією тощо.

Доведено, що діяльність таких суб'єктів багато в чому врегульовується саме за допомогою адміністративно-правових інструментів, які формують нормативно-правову та органі-

заційно-управлінську основу їх діяльності, визначають їх місце у системі органів публічної влади України.

Стверджується, що діяльність суб'єктів протидії злочинності у сучасних умовах засновується на особливому правовому забезпеченні та цифрових технологіях, що слід враховувати при формуванні уявлення про сутність того чи іншого суб'єкта, його місце у системі органів публічного управління та реальні можливості впливу на суспільні відносини.

Ключові слова: система суб'єктів, протидія економічній злочинності, адміністративно-правові інструменти, управлінський вплив, інститут сім'ї, цифрові технології.

Постановка проблеми

Система суб'єктів протидії економічній злочинності на сучасному етапі є комплексним феноменом, наукове осмислення якого потребує врахування поглиблення залежності від інформаційних потоків, мінливості та багатоаспектності економічної злочинності, формування економічної культури як ідейної основи процесу протидії економічній злочинності, статистичного забезпечення як управління економікою, так і правоохоронної діяльності та інших аспектів, які формують організаційне, нормативно-правове, інституційне та світоглядне середовище, у якому функціонують, розвиваються, утворюються, ліквідовуються, набувають нових ознак, додаткових повноважень відповідні суб'єкти.

Саме суб'єкти утворюють єдину систему взаємопов'язаних структур, які злагоджено, на системній основі, з дотриманням спільних цілей забезпечують виконання тих чи інших завдань на основі положень законів України, підзаконних нормативно-правових актів, зокрема міжвідомчого характеру.

Особливої уваги в контексті досліджуваної проблематики потребує діяльність суб'єктів протидії економічній злочинності в Україні з урахуванням їх правового регулювання, організаційно-управлінської основи, інституційної структури, найбільш важливих факторів, викликів і проблем, які впливають на їх діяльність, правових засад протидії економічній злочинності в Україні, сформованих на рівні системи нормативно-правових актів.

Стан дослідження теми

Окремі проблемні аспекти функціонування системи суб'єктів протидії злочинності в Україні досліджували такі науковці, як О. М. Бандурка, В. Б. Бутенко, О. П. Гетманець, Є. О. Гладкова, О. М. Гончаренко, П. В. Діхтієвський, О. В. Джафарова, А. П. Закалюк, В. М. Комісарук, О. М. Литвинов, О. М. Музичук, В. П. Приходько, А. В. Рубан, О. Ю. Салманова, М. О. Свірін, В. В. Сокурєнко, С. Г. Стеценко, В. П. Тимошук та інші. Втім, незважаючи на наявні фундаментальні наукові праці, осмислення діяльності суб'єктів протидії економічній злочинності в Україні є одним із провідних напрямів сучасних наукових досліджень.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути функціонування системи суб'єктів протидії економічній злочинності в Україні. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: визначити сутність категорії «суб'єкт протидії злочинності»; визначити роль адміністративно-правових інструментів у регулюванні діяльності досліджуваних суб'єктів; визначити ключові аспекти діяльності суб'єктів протидії економічній злочинності у сучасних умовах, а також коло функцій щодо протидії злочинності, які покладаються на відповідних суб'єктів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автором проведено комплексне дослідження, у процесі якого відповідні суб'єкти вперше розглянуті як єдина система взаємопов'язаних структур, для якої властивими є особливі інструменти погодження рішень, взаємодії і координації різних підрозділів і механізми обміну інформацією.

Виклад основного матеріалу

Як зазначають О. М. Литвинов та Є. О. Гладкова, «аналіз суб'єкта протидії злочинності як корпорації передбачає визнання його складної ієрархічної структури із суперечливими інтересами, вивчення його поведінки у конкурентному середовищі й організаційно-інституційній системі державної влади, розгляд зв'язку між його специфічними інтересами та стратегіями з одного боку, і характером соціальних процесів і наслідків функціонування у державному механізмі - з іншого» [1, с. 92].

У контексті аналізу позиції дослідників варто звернути увагу на те, що суб'єкти протидії злочинності функціонують у системі, для якої властивими є особливі інструменти погодження рішень, взаємодії і координації різних підрозділів, механізми обміну інформацією тощо.

Водночас дослідники зазначають, що «будь-який суб'єкт протидії злочинності повністю відповідає всім ознакам системного утворення. По-перше, він завжди складається з певних елементів – структурних підрозділів і співробітників; по-друге, ці елементи пов'язуються між собою певним чином, що обумовлено штатною й організаційною структурою; по-третє, кожний суб'єкт за наявності багатьох спільних з іншими ознак є суворо індивідуальним» [1, с. 93].

У процесі осмислення діяльності суб'єктів протидії злочинності варто зважати на їх відомчу приналежність, взаємозв'язки між різними підрозділами, особливості обміну інформацією, здійснення тих чи інших спільних заходів, визначені на рівні відомчих нормативно-правових актів.

На думку М. О. Свіріна, «суб'єктами запобігання злочинності в Україні є органи,

організації, окремі особи, які у цій діяльності виконують функції щодо організації (координації) запобігання злочинності (злочинам) чи безпосередньо здійснюють заходи щодо запобігання або причетні до його здійснення» [2, с. 103].

При цьому у діяльності відповідних суб'єктів варто підтримувати баланс між координуючими (контролюючими) структурами та виконавцями правоохоронних функцій на місцях, щоб значна кількість інспекцій (перевірок) не ускладнювала безпосередню практичну діяльність суб'єктів на місцях, спрямовану на протидію певним категоріям кримінальних правопорушень.

Варто погодитися з В. Б. Бутенком, що «під суб'єктами протидії злочинності слід розуміти державні органи, державні й недержавні установи та організації, фізичних осіб, які здійснюють обумовлені їхньою компетенцією, правами або громадянським обов'язком заходи щодо організації протидії злочинності, припинення або попередження кримінальних правопорушень» [3, с. 103].

Діяльність таких суб'єктів багато в чому врегульовується саме за допомогою адміністративно-правових інструментів, які формують нормативно-правову та організаційно-управлінську основу їх діяльності, визначають їх місце у системі органів публічної влади України.

Раніше згаданий нами дослідник О.М. Литвинов зазначає, що «суб'єкти протидії злочинності утворюють цілісну систему, з'єднану спільністю мети і єдністю управління в сфері протидії злочинності» [4, с. 38]. Поділяючи запропоноване визначення, варто особливо підкреслити роль управлінського впливу під час організації діяльності суб'єктів протидії злочинності, у процесі реалізації якого важливого значення набуває як особистісний потенціал окремих керівників на місцях, так і нормативно-правова основа, яка закладає інституційні та організаційні підвалини підвищення такого потенціалу.

Варто погодитися з В. М. Комісаруком, що «систему суб'єктів запобігання злочинності складають юридичні та фізичні особи, які відповідно до своєї компетенції здійсню-

ють передбачені законом заходи у сфері запобігання злочинності. До таких суб'єктів належать органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи управління, культурно-освітні заклади, підприємства, установи та організації, що діють у різних сферах суспільного життя, їх трудові колективи, громадські організації та об'єднання, органи безпеки, сім'ї та громадяни» [5, с. 116].

Слід у цьому контексті звернути особливу увагу на культурно-освітні організації та інститут сім'ї, на який у межах держави покладається первісне формування світоглядно-ціннісних установок, готовності дотримуватися законслухняної поведінки, не допускати вчинення злочинних дій, у тому числі повідомляти про такі дії з боку інших осіб за допомогою різноманітних засобів, а також брати участь у процесах управління державою та підтримувати активну громадянську позицію.

Водночас діяльність суб'єктів протидії злочинності у сучасних умовах засновується на особливому правовому забезпеченні та цифрових технологіях, що слід враховувати при формуванні уявлення про сутність того чи іншого суб'єкта, його місце у системі органів публічного управління та реальні можливості впливу на суспільні відносини.

Водночас правові засади діяльності досліджуваних суб'єктів являють собою «комплекс різних за змістом, юридичною силою та територіальним охопленням нормативно-правових актів, що встановлюють завдання, компетенцію та процесуальні засади діяльності відповідних суб'єктів у сфері протидії злочинності. Враховуючи їх стратегічну спрямованість та спільність стрижневих положень, нормативно-правові акти, що формують правові основи діяльності суб'єктів протидії злочинності, можна визнати правовою матерією існування системи протидії злочинності. Відповідно приділення належної уваги якості та взаємоузгодженості нормативно-правової бази у сфері протидії злочинності слід визнати передумовою побудови ефективного механізму протидії злочинності» [6, с. 24].

Також варто звернути увагу на те, що поряд із правовими засадами, цифровим забезпеченням на діяльності суб'єктів проти-

дії злочинності, у тому числі в економічній сфері, впливає компетентність, лідерські якості, фаховість та багаторічний досвід керівників на місцях. Саме останні своїм особистим прикладом, ставленням до виконання покладених обов'язків, наполегливістю та постійним контролем за повсякденними робочими процесами визначають готовність конкретного органу чи його підрозділу до реалізації тих чи інших завдань і функцій, у тому числі в умовах обмеженого фінансування, матеріального забезпечення, укомплектованості кадрами та інших факторів.

А. П. Закалюк, досліджуючи сферу запобігання злочинності, зазначає, що «суб'єктом діяльності щодо запобігання злочинності та злочинним проявам можуть бути визнані орган, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо заходів запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення» [7, с. 346].

При цьому, поділяючи підхід науковця, варто зазначити, що коло функцій щодо протидії злочинності, які покладаються на відповідних суб'єктів, охоплює також різноманітне забезпечення діяльності (кадрове, соціальне, інформаційне, аналітичне); підготовку майбутніх фахівців у даній сфері, а також підвищення кваліфікації співробітників; наукове супроводження практичної діяльності, спрямоване на пошук проблемних аспектів та напрацювання пропозицій щодо їх вирішення; взаємодію з громадськістю (громадськими організаціями, благодійними фондами тощо) у процесі реалізації спільних ініціатив, а також оцінювання рівня довіри до суб'єктів протидії злочинності.

А. П. Закалюк поділяє суб'єктів запобігання злочинності на декілька відносно самостійних груп: «а) органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування); б) органи та організації, стосовно яких запобігання злочинності та злочинних проявів віднесено або має бути віднесено до основних завдань і функцій (МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціалізовані громадські організації); в) органи, установи, організації, функції

та повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинності та злочинним проявам, але їхня діяльність посередньо впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, адміністрація підприємств, установ, організацій тощо)» [7, с. 346].

У процесі протидії економічній злочинності запропонована А. П. Закалюком класифікація також має місце, проте серед представлених у даній сфері суб'єктів особливе місце відводиться органам державного фінансового контролю, моніторингу бюджетних інвестицій, протидії правопорушенням, що посягають на економіку держави.

Висновки

Таким чином, система суб'єктів протидії економічній злочинності на сучасному етапі є комплексним феноменом, наукове осмислення якого потребує врахування поглиблення залежності від інформаційних потоків, мінливості та багатоаспектності економічної злочинності, формування економічної культури як ідейної основи процесу протидії економічній злочинності, статистичного забезпечення як управління економікою, так і правоохоронної діяльності та інших аспектів, які формують організаційне, нормативно-правове, інституційне та світоглядне середовище, у якому функціонують, розвиваються, утворюються, ліквідовуються, набувають нових ознак, додаткових повноважень відповідні суб'єкти.

Зазначено, що саме суб'єкти утворюють єдину систему взаємопов'язаних структур, які злагоджено, на системній основі, з дотриманням спільних цілей забезпечують виконання тих чи інших завдань на основі положень законів України, підзаконних нормативно-правових актів, зокрема міжвідомчого характеру.

Звернено увагу на те, що суб'єкти протидії злочинності функціонують у системі, для якої властивими є особливі інструменти погодження рішень, взаємодії і координації різних підрозділів, механізми обміну інформацією тощо.

У процесі осмислення діяльності суб'єктів протидії злочинності враховано їх відомчу приналежність, взаємозв'язки між різними підрозділами, особливості обміну інформацією, здійснення тих чи інших спільних заходів, визначені на рівні відомчих нормативно-правових актів.

Наголошено, що у діяльності відповідних суб'єктів варто підтримувати баланс між координуючими (контролюючими) структурами та виконавцями правоохоронних функцій на місцях, щоб значна кількість інспекцій (перевірок) не ускладнювала безпосередню практичну діяльність суб'єктів на місцях, спрямовану на протидію певним категоріям кримінальних правопорушень.

Доведено, що діяльність таких суб'єктів багато в чому врегульовується саме за допомогою адміністративно-правових інструментів, які формують нормативно-правову та організаційно-управлінську основу їх діяльності, визначають їх місце у системі органів публічної влади України.

Звернено особливу увагу на культурно-освітні організації та інститут сім'ї, на який у межах держави покладається первісне формування світоглядно-ціннісних установок, готовності дотримуватися законослухняної поведінки, не допускати вчинення злочинних дій, у тому числі повідомляти про такі дії з боку інших осіб за допомогою різноманітних засобів, а також брати участь у процесах управління державою та підтримувати активну громадянську позицію.

Стверджується, що діяльність суб'єктів протидії злочинності у сучасних умовах засновується на особливому правовому забезпеченні та цифрових технологіях, що слід враховувати при формуванні уявлення про сутність того чи іншого суб'єкта, його місце у системі органів публічного управління та реальні можливості впливу на суспільні відносини.

Визначено, що поряд із правовими заходами, цифровим забезпеченням на діяльності суб'єктів протидії злочинності, у тому числі в економічній сфері, впливає компетентність, лідерські якості, фаховість та багаторічний досвід керівників на місцях. Саме останні своїм особистим прикладом, ставленням до виконання покладених

обов'язків, наполегливістю та постійним контролем за повсякденними робочими процесами визначають готовність конкретного органу чи його підрозділу до реалізації тих чи інших завдань і функцій, у тому числі в умовах обмеженого фінансування, матеріального забезпечення, укомплектованості кадрами та інших факторів.

Встановлено, що коло функцій щодо протидії злочинності, які покладаються на відповідних суб'єктів, охоплює також різноманітне забезпечення діяльності (кадрове, соціальне, інформаційне, аналітичне); підготовку майбутніх фахівців у даній сфері, а також підвищення кваліфікації співробітників; наукове супроводження практичної діяльності, спрямоване на пошук проблемних аспектів та напрацювання пропозицій щодо їх вирішення; взаємодію з громадськістю (громадськими організаціями, благодійними фондами тощо) у процесі реалізації спільних ініціатив, а також оцінювання рівня довіри до суб'єктів протидії злочинності.

Література

1. Литвинов О. М., Гладкова Є. О. Суб'єкти протидії злочинності як правоохоронні корпорації. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. №1(20). С. 90-98.
2. Свірін М. О. Класифікація суб'єктів запобіжної діяльності в Україні. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2017. № 1 (1). С. 96-106.
3. Бутенко В. Б. Сучасний погляд на систему суб'єктів протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2021. № 3. С. 115-120.
4. Литвинов О.М. Організаційні засади функціонування системи протидії злочинності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 2. С. 37-44.
5. Комісарук В. М. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням в Україні. *Держава та регіони*. 2023. № 4 (82). С. 115-120.
6. Бутенко В. Б. Правові основи діяльності суб'єктів протидії злочинності: класифікація та загальна характеристика // Кримінологічний вимір сучасності : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (14 квітня 2022 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України; Хар-

SUMMARY

The article emphasizes that the system of subjects of counteraction to economic crime at the present stage is a complex phenomenon, the scientific understanding of which requires taking into account the deepening dependence on information flows, variability and multifacetedness of economic crime, the formation of economic culture as the ideological basis of the process of counteraction to economic crime, statistical support for both economic management and law enforcement activities and other aspects that form the organizational, regulatory, institutional and ideological environment in which the relevant subjects function, develop, are formed, are liquidated, acquire new features, additional powers.

It is noted that it is the subjects that form a single system of interconnected structures that, in a coordinated manner, on a systemic basis, in compliance with common goals, ensure the implementation of certain tasks based on the provisions of the laws of Ukraine, subordinate regulatory legal acts, in particular those of an interdepartmental nature.

Attention is drawn to the fact that crime prevention subjects operate in a system characterized by special tools for coordinating decisions, interaction and coordination of various departments, mechanisms for exchanging information, etc.

It is proven that the activities of such subjects are largely regulated by administrative and legal instruments that form the regulatory and organizational and managerial basis of their activities and determine their place in the system of public authorities of Ukraine.

It is argued that the activities of crime prevention subjects in modern conditions are based on special legal support and digital technologies, which should be considered when forming an idea of the essence of a particular subject, its place in the system of public administration bodies and real possibilities for influencing public relations.

Key words: system of subjects, combating economic crime, administrative and legal instruments, managerial influence, institution of the family, digital technologies.

ків, Наук. парк «Наука та безпека»: ХНУВС, 2022. С. 22-24.

7. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика :

У 3 кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. 424 с.